

MÜZİĞİN KÖKENİ

BANU MUSTAN DÖNMEZ

Müsisyenler. Tören alayı ortostati.
Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

MÜZİĞİN kökenine ilişkin akademik çalışmalara, Avrupa ve ABD gibi müzikolojide belirli bir yol katetmiş coğrafyalarda daha sistematik olarak ele alındığı bilinir. Ancak bu, Batı dışı coğrafyalarda müziğin ne olduğu üzerine felsefi bir tartışma ortamının olmadığını göstermez. Batı akademisinin ‘mitoloji’, ‘felsefe’, ‘bilim’, ‘din’, ‘sanat’ gibi entelektüellik alanlarını, belirli özellikleri yönüyle dikkatli bir biçimde birbirinden ayırmasından ve sistematize etmesinden kaynaklanan düşünce geleneği, kendine özgü bir mesele olan ‘müzik’ hakkında da daha sistemli bir düşünsel çaba yürütmesini sağlamıştır.

Müzikoloji, bir disiplin olarak 19. yüzyıl Almanyasında Guido Adler tarafından kurulmuş olsa da insanlık daha önce de müzik üzerine düşünüyordu: Konfüçyüs’ten Mevlana’ya, Plutarkhos’tan Pisagor’a ve Farabî’ye pek çok düşünür müzik üzerine söz söylemiş, metin yazmıştır. İşte bugünün müzikolojisi, kökeni de dâhil olmak üzere müziğin her alanına ilişkin kadim düşüncelerin tohumları sayesinde yeşermiştir.

MÜZİKOLOJİK PERSPEKTİF

Müzikoloji literatüründeki kavramlardan biri olan ‘müziğin kökeni’ni tek bir cümle ile özetlemek gerekirse şöyle bir tanım yapılabilir: “‘Müziğin kökeni’ kavramı; müzik sözcüğünün etimolojisi ve tanımı, müziksel öğelerin neler olduğu, müziğin doğuşu, ontolojisi, bağlamları, işlevleri, çalgılarla ilişkisi, Batı ve Batı dışı (*non-Western*) kültürler içindeki varlığı, hayvan ve insan evrimine bağlı gelişimi, fiziksel ve akustik temelleri, kültürle ilişkisi gibi birçok soru, sorunu ve yanıtı” içerir.¹

‘Müziğin kökeni’ kavramı için tek cümlelik bir tanım kurguladıktan sonra müziğin kökeni hakkındaki bilimsel literatür ve tartışmalar üzerinde durabiliriz. Müzikolojik perspektiften, müziğin kökeni sorunsalı hakkındaki tartışmalar, şu şekilde gruplandırılmalıdır:

Müziğin tanımı ve ontolojisi üzerine yapılan çalışmalar

Müziğin doğuşu ve evrilmesi üzerine yapılan çalışmalar

İlham perileri. Musée du Louvre.

Her iki gruba ana hatları ile göz gezdirmek yerinde olacaktır.

MÜZİĞİN TANIMI VE ONTOLOJİSİ

Müziğin ontolojisi (varlığı), ‘müziğin fiziksel ontolojisi’ ve ‘müziğin kültürel ontolojisi’ olmak üzere iki bölümde ele alınmalıdır.² Müziğin fiziksel ontolojisi; bir anlamda müziğin maddi varlığının arandığı alandır. Müziğin maddi varlığı, fiziksel olaylar ve matematiksel formüllerle ifade bulmaktadır. Müziğin fiziksel kökenini sesler oluşturduğuna göre, seslerin oluşum koşulları da bir hava titreşimi ve bu titreşimi algılayabilecek bir kulakla ilgilidir. İşte bu sorunsalın detayı, sesin fiziksel kökeni ile ilişkilidir. Alıcı olarak insan; ‘ses kaynağı’, ‘iletici ortam’ ve ‘zamansal boyut’un varlığı hâsıl olduktan sonra frekansı 20–20.000 hertz arasındaki sesleri algılar.³

Kültür, insana ait olan ve kişiden kişiye, nesilden nesle aktarılan/öğretilen somut ve soyut ürünlerin toplamı olduğuna göre insan ürünü olan hangi seslerin müzik olarak kabul edileceği ile ilgili tartışmaların tamamı, müziğin kültürel ontolojisinin alanına girmektedir.

Müziğin kültürel bağlamda ele alınması, en çok, tarihsel olarak ‘karşılaştırmalı müzikoloji’, ‘müzik antropolojisi’, ‘müzik etnolojisi’ ve ‘kültürel müzikoloji’ gibi adlarla anılan etnomüzikolojiyi ilgilendirir. Müziğe yöntemsel, yaklaşımsal ve içeriksel olarak kültür açısından yaklaşan ve Batı dışı müzik kültürlerini ana odak noktası olarak alan etnomüzikolojinin temel

inceleme konularından biri de ‘müziğin kültürel ontolojisi’ dir.

MÜZİĞİN DOĞUŞU VE EVRİLMESİ

Müziğin doğuşu ve evrilmesine ilişkin akademik çalışmalar, müzikoloji disiplininin 19. yüzyılda resmen tanımlanması ile ivme kazanmıştır. Bu çalışmaların temelinde şu düşünce yatar: İnsanın bilişsel dünyası değişim geçirir ve daha karmaşık bir hâl alır. Dolayısıyla karmaşıklaşan düşünce, iletişim biçimlerini ve dolayısıyla müziği de karmaşıklştırır. Buna göre müziğin kökeni, kuşlar, balinalar gibi hayvan türlerinin oluşturduğu müziksi seslerdir ve insan müziğinin atası olan sesler de buralarda ve buna bağlı olan ilkel çağlıların evriminde aranmalıdır.

Müziğin doğuşu ve evrilmesine ilişkin J. J. Rousseau’nun *Melodi ve Müziksel Taklit ile İlişki İçinde Dillerin Kökeni Üstüne Bir Deneme* (1781); C. Stumpf’in *Origins of Music* (Müziğin Kökenleri, 1911);

N. Wallin, B. Merker ve S. Brown’in editörlüğünde *Origins of Music* (Müziğin Kökenleri, 2001); S. Mithen’in *Sin-ging Neanderthals: The Origins of Music, Language, Mind and Body* (Neanderthal Şarkıları: Müziğin, Dilin, Düşüncenin ve Bedenin Kökenleri, 2006); Iain Morley’in *The Prehistory of Music: Human Evolution, Archeology and the Origins of Musicality* (Müziğin Tarih Öncesi: İnsan Evrimi, Arkeoloji ve Müziksellüğün Kökenleri, 2013); D. A. Thomas’ın *Music and the Origins of Language: Theories from French Enlightenment* (Müziğin ve Dilin Kökenleri: Fransız Aydınlanmasından Teoriler, 1995); Banu Mustan Dönmez’in *Müziğin Kökeni Üzerine* (2014) gibi ‘müziğin kökeni’ başlığını içeren ve etnomüzikoloji ve sistematik müzikoloji, biomüzikoloji/evrimsel müzikoloji ve arkeomüzikoloji alanına giren birçok çalışma bulunmaktadır.⁴

MÜZİĞİN ETİMOLOJİSİ VE TANIMI

Antik Yunan’dan düşünce anlayışımıza giren ve ilhamın (esin/yaratıcı düşünce) temel kaynağı olan ‘ilham perileri’, ‘müz’ adı verilen ve mitolojide Olympos Tanrı silsilesine dayanan ‘dokuz dişi’ varlıktır. Louvre Müzesinde bulunan 2. yüzyıla ait lahitte bu ‘ilham perileri’nin resmedildiğini görmek mümkündür.

İşte *music* (*muse+ic*), kelime kökü bakımından Antik Yunan mitolojisine dayanan bu ilham perilerini anlatan ‘müzlere özgü’/‘müzlerle ilgili’ demektir ki müzlere özgü (*muse+ic/music/* müzik/musiki), bizlere tinsel düşünce ve haz veren, insan eliyle oluşturulmuş sesler anlamına gelir. Ancak müziğin en önemli işlevi, sesler aracılığıyla düşünce ve haz vermesi değil, tarihi, düşünceyi, dini, felsefeyi; kelimenin tam anlamıyla ‘kolektif kültür’ü anımsatmasıdır; bu nedenle müzler, hafıza tanrıçası Mnemosyne’den doğmuşlardır ve İngilizce-

de anımsatıcı anlamına gelen *mnemonic* sözcüğü, adını müzlerin annesi olan Mnemosyne Tanrıçasından alır. Bu bağlamda *museum* (müze) sözcüğü de, kültürel bir hatırlatıcı olması yönüyle ‘müz’ köküne dayanır ki bu sözcük (*museum/müze*), işitselliği değil görselliği vurguladığı hâlde, yine tıpkı işitselliği vurgulayan müzik gibi ‘müz’lerle bağlantılıdır.

Bu bilgiler, elbette müzik sözcüğünün Batı kültüründeki adlandırmasıdır ve müziği ya da müziği de barındıran bir dizi ritüeli içine alan diğer sözcükler için (Yorubalarda *candomble*, Hindistan’da *raga*; Tayland Budizminde *wai khruu* vb.) farklı coğrafyalara ait müzikle ilintili sözcüklerin etimolojilerine ayrı ayrı bakmak gerekir.⁵

Müziğin tanımlanması söz konusu olduğunda ancak onun anlamına en yakın ve kapsayıcı biçimde bir tanım denemesine girişilebileceğini unutmamak gerekir. █

NOTLAR

- ¹ Banu Mustan Dönmez, *Etnomüzikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019, s. 129.
- ² Banu Mustan Dönmez, *Müziğin Kökeni Üzerine*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2015, s. 32.
- ³ Ayhan Zeren, *Müzik Fiziyi*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 1995, s. 141. Ses olarak algılanan fiziksel olayın gürlüğü, tınısı, ses yüksekliği gibi tanımlar konusunda ses ve müzik fiziğine ilişkin detaylar için bkz. Ayhan Zeren, *Müziğin Fiziksel Temelleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988).
- ⁴ Mustan Dönmez, *Etnomüzikolojinin Temel Kavramları*, s. 130-131.
- ⁵ Philip Vilas Bohlman, *Dünya Müziği*, İstanbul: Dost Kitabevi, 2015.